

Höfundur: Jón Gunnar Ottósson fyrrverandi forstjóri Náttúrufræðistofnunar Íslands og fyrrverandi formaður Bernarsamningsins um vernd villtrar náttúru Evrópu

Umsögn um drög að landsáætlun í skógrækt og sérálit minnihluta verkefnisstjórnar

Vísað er til kynningar á vef Skógræktarinnar þar sem óskað er eftir umsögnum um drög að landsáætlun í skógrækt 2021-2031 (2021-2025? Óljóst miðað við framlögð gögn) og drögum að mati á umhverfisáhrifum áætlunarinnar. Undirritaður hefur lesið drögin vandlega og sérálit minnihluta verkefnisstjórnarinnar sem samdi áætlunina.

Eftir lesturinn var sú hugsun efst í huga að hér væri um drög að stefnu að ræða, en ekki landsáætlun til tíu ára. Allri raunverulegri áætlanagerð er í raun vísað til landshlutaáætlana og ræktunaráætlana einstakra landeigenda. Sett eru fram markmið, en alla útfærslu vantar s.s. hvaða land á að taka til ræktunar, hvaða vistgerðir, skiptingu á milli landshluta og svæða. Hvaða tegundir á að rækta? Ekki nægir að segja að birki skuli ræktað „á rýrlendi“ og ösp í „frjósömu landi“. Að mínu mati er þessi áætlun í skötulíki. Rétt þykir að benda á í þessu samhengi að engin landsáætlun eða landshlutabundin áætlun í skógrækt hefur ennþá litið dagsins ljós í áratugi þrátt fyrir að skýr fyrirmæli í lögum um landshlutabundin skógræktarverefni hafi gert ráð fyrir því í aldarfjórðung. Einbeittur brotavilji.

Ætlunin var að senda athugasemdir við þau atriði sem betur mættu fara, en þau reyndust ansi mörg og lutu að grundvallaratriðum. Sérstaklega er áberandi hversu hlutur náttúruverndar er fyrir borð borinn. Þrátt fyrir skýr ákvæði í lögum um skóga og skógrækt nr. 33/2019 og í erindisbréfi verkefnisstjórnarinnar sem samdi drögin um áherslu á náttúruvernd er nær ekkert tillit tekið til þeirra. Sama er að segja um margvísleg ákvæði náttúruverndarlaga nr. 60/2013 sem varða framkvæmdir í skógrækt þ.á.m. markmiðsgreina þeirra.

Skrifa mætti langt mál til að rökstyðja þetta, en í ljósi þess að fram eru komnar mjög góðar umsagnir sem gera það læt ég nægja að vísa til þeirra og lýsa yfir fullum stuðningi við það sem þar er sagt. **Sérstaklega bendi ég á sérálit minnihluta verkefnisstjórnar, sem ég styð heils hugar, en einnig á umsagnir Náttúrufræðistofnunar Íslands, Andrésar Arnalds og Sveins Runólfssonar fyrrverandi starfsmanna Landgræðslunnar, Bird Life International, Sigurðar H. Magnússonar plöntuvistfræðings og Náttúruminjasafns Íslands. Tek undir hvert orð hjá þessum sérfróðu aðilum.** Vísa til þeirra í stað þess að skrifa langloku og endurtaka athugasemdirnar sem þar koma fram.

Þykir þó rétt að benda á nokkur atriði sem ekki koma fram með nægilega skýrum hætti í þeim umsögnum sem ég er að vísa til.

Alþjóðasamningar

Í lið 1.1. *Umgjörð og skipulag stefnumótunar* segir m.a.; „**Einnig styðst hún við og styður alþjóðasamninga** og markmið. *Heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna um sjálfbæra þróun tengjast skógrækt á ýmsan hátt auk markmiða skilgreind af Evrópusamstarfi um vernd skóga -Forest Europe. Þá má nefna alþjóðasamninga Sameinuðuþjóðanna um loftslag (UN-CCC), líffjölbreytni (UN-CBD) og varnir gegn eyðimerkurmyndun (UN-CCD) auk Bernarsamninginn, Ramsarsamninginn, AEWA og Landslagssamning Evrópu. Nánar er fjallað um tengingu við áætlanir, alþjóðasamninga og alþjóðamarkmið í Viðauka 1.*“ Undirritaður þekkir mjög vel þessa alþjóðlegu samninga sem upp eru taldir, en sér ekki mörg merki þess í áætluninni að tillit hafi verið tekið til þeirra. Hvað þá að drögin að landsáætlun „syðjist við og styðji alþjóðasamninga“. Þvert á móti eru ítrekaðar samþykktir og ályktanir Bernarsamningsins og AEWA um skógræktaráform á Íslandi, sem Ísland hefur samþykkt, hunsaðar með öllu (sbr. umsögn Bird Life International).

Það eina sem sagt er um Bernarsamninginn, AEWA og Ramsdarsamninginn í viðauka I í drögum að landsáætluninni er eftirfarandi: „**Þessir samningar fjalla um vernd farfugla, lífverur og votlendi. Enginn þeirra fæst við skógrækt sérstaklega en nýræktun skóga á áður skóglausu landi getur haft áhrif á vernd þeirra þátta sem samningarnir fjalla um. Því er nauðsynlegt og sjálfsagt að taka tillit til þeirra þegar verið er að velja land til skógræktar og meginmarkmið 4 gerir ráð fyrir að það verði gert hér eftir sem hingað til.**“ Er það gert? Bernarsamningurinn um vernd villtrar náttúru í Evrópu tekur til náttúruskóga jafnt sem annarra náttúrulegra vistgerða og vistkerfa. Skógar falla undir sömu ákvæði og aðrar vistgerðir, sbr. viðauka samningsins. Landbúnaðarskógar eru hins vegar undanskildir líkt og garðyrkja. Fullyrðing skógræktarmanna um að náttúruverndarsamningar taki ekki til skóga stenst enga skoðun. Skógar eru og verða mikilvægur hluti náttúrunnar og þannig horfir alþjóðasamfélagið til þeirra. Settir undir sama hatt og aðrar vistgerðir og önnur vistkerfi. Skógar eru mikilvæg búsvæði dýra og plantna og af þeim sökum er fáránlegt að halda því fram að AEWA og Ramsarsamningarnir, hvað þá samningurinn um líffræðilega fjölbreytni taki ekki til skóganna. Þessum útúrslúningi þarf að linna af hálfu hagsmunaaðila.

Í viðauka I segir einnig: „*Samningurinn um líffjölbreytni (UN-CBD) fjallar um vernd lífríkisins á ýmsan hátt og endurheimt eyddra og niðurníðra vistkerfa og ýmsar hættur sem að líffjölbreytni steðja, þ. á m. framandi ágengar lífverur. Á Íslandi liggur fyrir Stefnumörkun Íslands um framkvæmd þess samnings*

https://www.stjornarradid.is/media/umhverfisraduneytimedia/media/PDF_skrar/liffjolebreytni.pdf. *Meginmarkmið 4 byggir á þessum samningi og afleiðum þess.*“ Engin frekari rökstuðningur fyrir því hvernig drögin að landsáætluninni „styðst við og styður“ samninginn. Að mínu mati gengur áætlunin freklega gegn markmiðum og ákvæðum samningsins og margvíslegum ákvæðum hans.

Notkun hugtaka og flokkunarkerfa

Það er athyglisvert að í þessum drögum að landsáætlun í skógrækt er hvorki stuðst við lagalegar skilgreiningar á hugtökum né viðurkennt alþjóðleg eða íslensk kerfi við flokkun lands. Gott dæmi er nýyrðið „líffjölbreytileiki“, sem notað er í stað hugtaksins „líffræðileg fjölbreytni“, sem hefur skýra vísun til íslenskra laga og alþjóðasamninga. Lögbundna skilgreiningu. Með því að nota ekki lögfest hugtak, en búa til nýtt má snúa út úr skilgreiningum og fara sína eigin leið, t.d. með því að einblína á fjölda tegunda. Draga umleið úr tengingu við náttúruverndarlög og alþjóðlegar skyldur. Trúi ekki fyrir en á reynir að ráðuneyti umhverfis- og auðlindamála taki á þessu. „Sjálfbærni“ og fleiri hugtök falla undir sama hatt.

Hvergi kemur fram við hvaða flokkunarkerfi lands er stuðst við framkvæmdir í skógrækt. T.d. er minnst á „landgerð“ án skýringa, „rýrlendi“ og „frjósamt land“ án frekari skýringa. Koma þarf skýrt fram við hvaða flokkunarkerfi lands er stuðst við í áætlanagerðinni. Er það CORINE-kerfið (Coordination of Information on the Environment) fyrir landgerðir, EUNIS-kerfið (European Nature information System) fyrir vistgerðir, sem viðurkennt er um alla Evrópu og alþjóðasamningum er lúta að náttúruvernd? Eða eitthvað heimatilbúið óopinbert kerfi? Opinber stofnun hlýtur að hafa þessar upplýsingar öllum aðgengilegar.

Ágengar framandi tegundir

Í erindisbréfi verkefnisstjórnarinnar segir m.a.: „...Gera skal sérstaklega grein fyrir notkun tegunda í skógrækt og tryggja að ekki verða notaðar ágengar framandi tegundir sem numið geta land og dreift sér“. Í drögum að landsáætlun þar sem gert er ráð fyrir umfangsmikilli ræktun barrtrjáa s.s. stafafuru, sitkagrenis og lerkis segir fullum fetum að „ekki verða notaðar ágengar tegundir í skógrækt“. Síðan er fullyrt að þessar tegundir séu ekki ágengar og verði því notaðar! Og ef þær yrðu ágengar væri

auðvelt að uppræta þær. Minnir óneitanlega á umræðuna um minkinn og lúpínuna (sem ekki er minnst á í drögum að landsáætluninni).

Skógræktarstjóri kórónaði þessar rakalausn fullyrðingar í þættinum *Samfélag í nærmynd á RÚV* fyrir í vikunni. Þar sagði hann fólk rugla saman því að „vera áberandi“ og „vera ágeng“. Barrtrén væru áberandi, en ekki ágeng.

Læt nægja að benda á NOBANIS (European Network on Invasive Alien Species) um ágengar framandi tegundir í norður– og mið-Evrópu. Þar má m.a. sjá að stafafura og sitkagreni eru flokkaðar sem ágengar (invasive) eða mögulega ágengar (potentially invasive) í nágrannalöndum okkar. Skógfræðingar á Íslandi hafa haldið því fram að þessar tvær tegundir muni dreifa sér með sjálfsáningu og geri það núna. Það er rétt, sjón er sögu ríkari. Gera þyrfti ítarlega athugun á þessum þætti áður en haldið er áfram með umfangsmikla ríkisstyrkta ræktun þessara tegunda með ófyrirsjáanlegum afleiðingum.

Lokaorð

Fagna þeirri áherslu sem lögð er á endurheimt birkiskóga í drögum að landsáætluninni. Jafnframt þyrfti að uppræta ágengar framandi tegundir í birkiskógum landsins til að tryggja vernd þeirra til frambúðar.

Gera þarf grein fyrir hvaða vistlendi og vistgerðir eru undir í þessari áætlun eftir landshlutum. Tíunda þarf hvaða forsendur eru fyrir vali á landi til skógræktar með tilliti til náttúruverndar, minjaverndar og landslags. Samræma þarf áherslur áætlunarinnar og alþjóðlegar skyldur sem íslenska ríkið hefur undirgengist, íslensk lög og reglugerðir.

Koma þarf í veg fyrir umfangsmikla skógrækt með ágengum framandi tegundum sem ógna líffræðilegri fjölbreytna landsins.

Meta þarf betur forsendur fyrir meintri kolefnisjöfnun með skógrækt og hagrænan ávinning af svo kallaðri nytjaskógrækt.

Ganga þarf frá heildstæðri landsáætlun í skógrækt sem tekur til allra þátta sem lög kveða á um með fullnægjandi hætti. Hleypa þarf fleiri sjónarmiðum að borðinu en þeirra sem rækta skóg.

Loks minni ég á umsagnirnar sem fyrr eru nefndar og ég styð heilshugar.